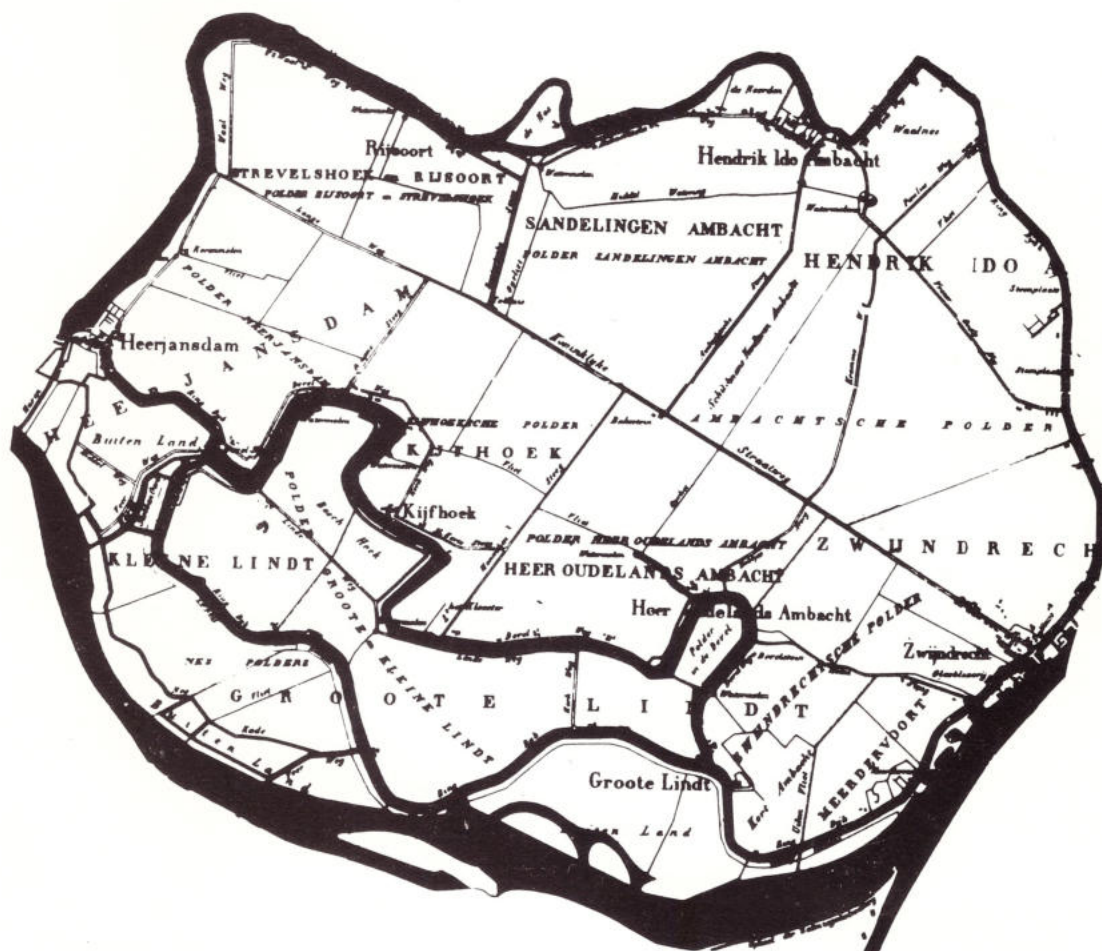

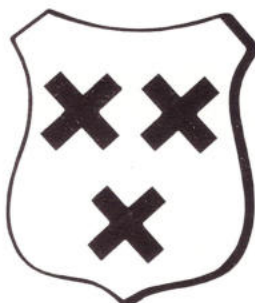
Swindregt Were

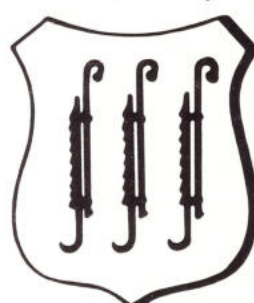
Heerjansdam

Hendrik Ido Ambacht

Zwijndrecht

Uitgave van: Historisch Genootschap, Hendrik Ido Ambacht
 Historische Vereniging, Zwijndrecht
 Jaargang 1 nr. 2
 oktober 1987

Swindregt Were

Inhoud:

Redactioneel voorwoord	blz. 2
De Toltarieven in Kijfhoek	blz. 3
De Van der Kemps in Zwijndrecht	blz. 7
Kwartierstaat mevrouw A. van Dam-de Klerk	blz. 18 +19
De Ambachtsheerlijkheid Sandelingen Ambacht	blz. 20
Aanvulling De Zwijndrechtse Nieuwlichters	blz. 35
Colofon	blz. 36

REDACTIONEEL VOORWOORD

Voor U ligt het najaarsnummer 1987 van Swindregt Were.

Allereerst heeft de redactie de droeve plicht te vermelden dat op 21 mei j.l. ons sympathiek lid mevrouw A. van Dam-de Klerk is overleden. Zij nam binnen de Historische Vereniging Zwijndrecht een grote plaats in. Diverse bijdragen van haar hand verschenen in ons blad Svindrecht. Wij missen haar allen en wensen de familie Van Dam van harte de kracht toe om dit verlies te kunnen dragen

Als een hommage aan haar, die als geen ander bekend was met de genealogie en de portretten van Zwijndrechtse families, plaatsen we haar kwartierstaat in dit blad. De heer J.F. Schouten stelde die samen.

Voor het artikel over de Ambachtsheerlijkheid Sandelingen Ambacht is gebruik gemaakt van diverse oude publikaties; deze zijn in de oorspronkelijke spelling opgenomen.

Zeker zal de trouwe lezer ook het nieuwe omslag zijn opgevallen. Ons voorjaarsnummer vertoonde het wapen van het waterschap IJsselmonde. Geheel ten onrechte zou dit een nauwe binding tussen ons blad en het waterschap kunnen suggereren. Na overleg besloten wij het gebruik van dit wapen op de frontpagina niet te continueren.

Ten slotte: weer veel leesgenoegen toegewenst!

De redactie

DE TOLTARIEVEN IN KIJFHOEK

Het boek dat J.W. Regt, de onderwijzer te Groote Lindt, in 1848 heeft doen uitgeven, is bij velen naar ik aanneem genoegzaam bekend. Dit boek bevatte tevens als bijlage een kadastrale kaart, getekend door J.A. Margadant.

Deze kaart beziend ontdekken we dat de Rotterdamseweg een andere naam had: Koninklijke Straatweg. Onder aan het Veer te Zwijndrecht treffen we een tol aan en ter plaatse waar deze weg zich naar Rijsoord afbuigt is ook nog een tolhuis.

Over het ontstaan en opheffen der tolleren te Zwijndrecht willen wij nu niet schrijven, hoewel het een gedegen studie waard zou zijn.

Hoe het zij, in 1833 is de tol tegenover Dordwijk nog in volledig bedrijf. In dat jaar, 29 oktober, komt er een Koninklijk Besluit dat één en ander regelt voor wat de doorgangsprijzen betreft. De regering van de toen nog zelfstandige gemeente Kijfhoek krijgt ook een groot schrijven. Schrijven in de letterlijke zin van het woord. Dergelijke stukken werden nog allemaal in sierlijke letters met de hand geschreven.

In augustus 1985 mocht ik van iemand dit document ontvangen. Zijn voorvader was destijds gemeenteraadslid van Kijfhoek. Dit geschrift geeft een duidelijk voorbeeld van alles wat men in die tijd langs 's Heren wegen kon aantreffen. Het eerste artikel - daar zijn we Hollanders voor - gaat over prijzen.

De goedkoopste doorgang hadden een kalf, schaap of varken. Voor 1 cent ging de tolboom daarvoor omhoog. Voor een koe moest nog een halve cent extra worden betaald; een voertuig met twee wielen passeerde ook voor $1\frac{1}{2}$ cent. Een kudde schapen of varkens kon korting krijgen. Voor een slede met paard betaalde men acht cent en als de slede met twee paarden was bespannen dan moest het dubbele tarief worden afgedragen aan de tolgaarder.

Een dubbeltje werd geheven voor een vierwielige wagen. De voerman van een postkoets, die niet meer dan zes personen kon vervoeren, betaalde voor elk aangespannen paard 10 cent. Postkoetsen met diverse aantallen personen worden ook in een tariefgroep ingedeeld. Maar de postkoets mocht niet meer dan achttien personen vervoeren. Het kwam voor dat deze diligence zelfs een aanhangwagen had. Een niet overdekte plaats voor de voerman op de bok werd niet als zitplaats berekend.

Het tolgeld moest ter plaatse worden voldaan. Zij die regelmatig van de tol gebruik maakten, konden dit afkopen voor het komende jaar. Deze periode verviel automatisch op 31 maart.

Bij weigering van tolbetaling zal de doorgang worden belet. Mocht iemand desondanks de tol negeren en later toch in de kraag worden gevat, dan kon hij rekenen op een boete die het vijftigvoudige van de tol betrof.

Natuurlijk waren er ook toen al uitzonderingen op deze regels.

De Koning, prinsen en prinsessen met hun gevolg worden bovenaan de uitzonderingenlijst vermeld. Eveneens renboden, in 's Konings dienst. De telefoon moest nog uitgevonden worden!

Er reden in die tijden ook postkoetsen, die uitsluitend bestemd waren voor de "Brievenposterij". Zolang deze koetsen slechts bezet werden door de postiljon, de conducteur en één reiziger, was de doorgang bij de tol gratis. Vanzelfsprekend waren wagens met materialen voor het onderhoud der Koninklijke Straatweg ook geen tol verschuldigd.

Ambtenaren, belast met toezicht der wegen, hadden een vrijbiljet op zak, dat op verlangen van de tolwachter moest worden getoond. Het leger met zijn paarden en de Koninklijke Marechaussee zagen de tolboom van Kijfhoek ook gratis voor hen omhoog gaan. Onbespannen, onbeslagen en ongezadelde veulens, zolang ze nog geen snijtanden hadden, mochten vrijelijk passeren. Zou de

tolbaas ooit een jong paard in de bek hebben geken?

Materiaal bestemd voor landbouwers, molens en zuivelgereedschap, mits niet verder dan twee en een halve mijl voorbij de tolboom of tolpaal van Kijfhoek afgeleverd, was ook vrij. Wagens, die bij de boeren in dit dorp mest kwamen ophalen, behoeften slechts bij het verlaten van het dorp te betalen. Als een boer zijn vee naar een andere weide bracht en daarbij de tol passeerde, was hij natuurlijk ook vrijgesteld. Dit zal wel geen problemen hebben gegeven want de man in het tolhuis zal ongetwijfeld iedere bewoner in de regio persoonlijk hebben gekend.

Een tuinder of boer die zijn waren naar de markt bracht was tevens vrijgesteld, mits vervoer op de officiële marktdag zelf plaats vond.

Ging een Kijfhoeker met een paard naar Zwijndrecht om het paard daar te laten beslaan, dan passeerde hij geen tol. Maar als dezelfde persoon naar de Rijsoordse smederij ging, dan passeerde hij de tol en moest slechts voor de heenreis betalen. De terugkomst van het beslagen paard was gratis.

Een tolwachter moest dus alles in de gaten houden, maar was zodoende met veel handel en wandel der burens op de hoogte.

Bescherming wordt de tolpachter en de tolgaarder geboden door de openbare macht, die hen altijd, zonodig met de sterke hand, hulp en bijstand zullen verlenen.

Teneinde filevorming te voorkomen, moet de man bij de tol de reizigers zo snel mogelijk helpen en hij is verplicht om alle gangbare munten in het Koninkrijk aan te nemen. Indien een reiziger mocht twijfelen aan de bevoegdheid van de man die hem tol vraagt, dan dient de tolwachter zich te kunnen legitimeren.

Behalve met het innen der gelden diende de man in het tolhuis zich bezig te houden met het invullen van een register der inkomsten. Hij diende dat met pen en inkt te doen. Iedere

doorgaande reiziger, die klachten had over de behandeling bij de tol, mocht zijn klachten in datzelfde boek schrijven. Van tijd tot tijd werden de boeken gecontroleerd en konden de superieuren eventueel maatregelen treffen als er klachten waren ingeschreven.

Het nog bestaan van aantekeningen betreffende de inkomsten van de tol op de grens van Kijfhoek, Rijsoord en H.I. Ambacht is mij nu nog niet bekend. Het is de vraag of ze de historie hebben overleefd.

Ter aanvulling zij toegevoegd dat de meeste tolleren reeds in 1795 werden afgeschaft. Deze tol werd echter ingesteld om gelden in te zamelen voor een bijdrage in de kosten van wegonderhoud. Te vergelijken met de tolheffing van de Kiltunnel.

Voor op- en aanmerkingen en aanvullingen houd ik mij aanbevolen.

F. van 't Zelfden

Geldt inmiddels voor de Zwijsrechtse Kempe- of Kemperstoep ook niet: "Men kent en vindt haar standplaats zelfs niet meer"? Wellicht kan alleen de wat oudere generatie zich de Kempestoep nog helder voor de geest halen. Met de oude bebouwing aan de Ringdijk, ongeveer daar waar nu enkele flatgebouwen gereed gekomen zijn, verdween immers een aantal karakteristieke "stoepen"?

Over de herkomst van de naam lichtte ons G. Los Gz. reeds in. (1) Hij verwijst naar de geneesheer-zending Johannes Theodorus van der Kemp, die aan of bij de stoep gewoond moet hebben. Hij verbleef er wel niet zo'n lange periode, maar, zoals we in het vervolg zullen zien, z'n vestiging hier was van grote betekenis voor zijn verdere leven.

Voor Zwijsrecht was nog een tweede Van der Kemp van betekenis: de predikant Didericus. Hij "stond" hier van 1757 tot 1759 en was een oudere broer van bovengenoemde. (Niet een neef, zoals Los abusievelijk schreef.) De broers stammen uit een nogal vooraanstaand geslacht. Hun grootvader was Joh. van der Kemp (1664-1718), predikant te Dirksland en schrijver van een verklaring van de Heidelbergse Catechismus die vele herdrukken beleefde. Deze zomer verscheen de jongste! Grootvader Johannes publiceert trouwens nog meer. (2) Aardig is nog te vermelden dat hij z'n verklaring opdroeg aan zijn "Zwijsrechtse" kleinzoon.

De vader van de beide broers heette Cornelis van de Kemp (1700-1772). Hij trouwde met Anna Maria van Teijlingen en was in Rotterdam predikant en hoogleraar. Ook van zijn hand verschenen boeken (3). Het geslacht telde o.m. nog een predikant en een viertal juristen, waarvan Carel Maria (1799-1862) het bekendst geworden is. Hij was geleerde in het staatsrecht en Réveilaan-

hanger. Over hem verscheen zelfs een academisch proefschrift. (4)

Ik wil nu echter stil staan bij Didericus (Dirk) van der Kemp, die op 12 december 1731 in een Rotterdamse pastorie is geboren.

Op 17-jarige leeftijd voltooide hij zijn opleiding aan de Erasmiaanse school te Rotterdam, waar zijn vader hoogleraar was, met een oratie in het Latijn. Naar familietraditie ging Dirk theologie studeren in Utrecht. Snel studeerde hij af. Hij bewonderde en beoefende de Latijnse en Nederlandse poëzie. Streefkerk beriep de jonge kandidaat; die werd er op 14 november 1756 bevestigd. Binnen het jaar zou men er de jonge dominee weer zien vertrekken

In het dorp Zwijndrecht was namelijk de oude predikant Joh. Arnoldi van der Heijden overleden. Welhaast een mensenleven lang diende deze hier de Hervormde gemeente. Hij werd in 1697 te Katwijk bevestigd en op 25 november 1703 ving zijn dienstwerk te Zwijndrecht aan. Op 60-jarige leeftijd werd de dominee blind, maar nog twintig jaar predikte Van der Heijden door.

Toen door lichaamszwakte de kerkgang te moeilijk voor hem was geworden, kreeg hij een proponent. Bij de bediening van de doop las deze in de kerk het formulier voor en doopte Ds. Van der Heijden in de pastorie. Op eerste Kerstdag 1756 stierf de predikant aan een bloedspuwing. In de kerk werd zijn graf gedolven en een grafsteen herinnerde aan hem. Hoewel de predikanten Loef (van Rijsoord) en Van den Oever (van de Groote Lindt) de gemeente bijstonden, verlangde men natuurlijk naar een eigen dominee.

Op donderdag 9 augustus 1757 werd daarom vergaderd, teneinde een beroep uit te brengen. Aanwezig waren de schout Willem v.d. Hoep, de schepenen Dirk Uijtenbogaert, Jacob Cuijper, Leendert van 't Hof en Cornelis v.d. Kruyt, de ouderlingen Dirk Waterman en Hendrik van Es en de beide diakenen Jan Los en Aart Baan. Namens

de classis waren de predikanten Van den Oever en Nibbelinck (van Dubbeldam) aanwezig. Het was in die dagen gebruikelijk dat het wereldlijk gerecht mee vergaderde.

Van een 25-tal, een 12-tal en een 6-tal bleven uiteindelijk over: D. van der Kemp, Joh. Panneboeter (uit Nederhemert) en Jac. van Hattingen (Nisse). De eerste werd gekozen. Men stelde een beroepsbrief op, die achtereenvolgens door de magistraat, de kerkeraad en de consulent werd getekend. Vervolgens moest aan nog een vereiste worden voldaan: de ambachtsheer diende zijn toestemming te geven. Daartoe gingen Waterman en Los naar de heer Cornelis Pieter Pompe van Meerdervoort. Er zijn vele gevallen bekend in ons land dat de ambachtsheer de zaak blokkeerde hetgeen tot nare procedures geleid heeft. In Zwijndrecht had de heer het recht om de beroepsbrief een maand onder zich te houden zonder zich over approbatie of improbatie (goed- of afkeuring) uit te laten. Pompe schijnt niet zo'n lastig man geweest te zijn: reeds op 10 augustus gaf hij zijn fiat.

Aardig is te vermelden dat de predikanten van Zwijndrecht meestal zelf de kerkeradsnotulen schreven en dat ds. Van der Kemp (in fraai handschrift) achteraf nog het verslag van de vergadering maakte die resulteerde in een beroep op hem! De twee genoemde predikanten moesten wel alsnog paraferen. Ook de beroepsbrief en de approbatie zijn in hun geheel genotuleerd. (Helaas vergt het te veel ruimte om ze hier op te nemen.)

Op 11 augustus 1757 vertrok een commissie, bestaande uit de schout, een schepen, een ouderling en een diaken naar Streefkerk, maar "....niettegenstaande de commissie de vriendelijkste en sterkste aanzoeken deed, dat de beroepene door eene onverwijldde aanneming aan de verlangens der Gemeinte van Swijndrecht voldeed", verzocht de predikant om acht dagen bedenktijd.

Het beroep vond hij te gewichtig en te onverwacht. Door een overhaast besluit zou hij wellicht "het ongenoegen des Heeren" over zich verwekken. Op 15 augustus deelde ds. Van der Kemp mede het beroep te mogen aannemen; mondeling werd de ambachtsheer in kennis gesteld en door middel van brieven werden respectievelijk het "Achtb. Gerecht" en de kerkeraad geïnformeerd. Op 23 oktober zou de dominee intrede doen na door zijn vader bevestigd te zijn, maar dit werd een week uitgesteld wegens "opkomende onpasselijkheid van den nieuwen Leeraar". Tijdens de bevestigingsdienst predikte Corn. van der Kemp over 2 Tim. 4 : 5-6 en Didericus deed intrede met de tekst uit Hand. 10 : 29.

Het werd de jonge predikant al spoedig duidelijk dat hij in een arme gemeente gekomen was. De diaconie kwam bij voortduur geld tekort om de behoeftigen te helpen. De kerkeraad besloot daarom voortaan tijdens de catechisatiepreek ook te gaan collecteren.

Van der Kemp hield zich goed aan de classisbesluiten. Dat bleek o.a. op 1 januari 1758. Het kerkekistje met bescheiden berustte vanaf toen, naar gebruik, bij de oudste diaken, Jan Los. "Doch de effecten en andere papieren, die een diacon niet geduurig noodig heeft zijn naderhand in de groote kerkenkist ten huize van den predikant staande, weg gesloten om dus aan de resolutie van de classis Zuidholland en synode van 1756 te voldoen".

Op de kerkeradsvergadering van 19 maart 1758 (men vergaderde als regel op zondag) werd rapport gedaan vande gehouden huisbezoeken; van huis tot huis waren de bewoners aangesproken de Godsdienst stipt waar te nemen. Er waren omtrent 360 "ledematen". De noodzaak tot "zelfbeproeving om tot voorzichtig gebruik van de verbondsteeken over te gaan" werd overal beklemtoond. De gemeente was "uitwendig buigzaam, en niet ongezegelijk". Ook enige tuchtgevallen werden op

DS. DIDERICUS VAN DER KEMP

die datum besproken.

Op 17 augustus sprak de predikant z'n grote zorg uit over het tekort van de diaconie. Hij vreesde dat de situatie nog zou verslechteren wegens het "slap stookken" der zoutketen. Buitengewone nood vroeg volgens hem om buitengewone middelen: een extra collecte bij de ingezetenen achtte hij op zijn plaats. De dominee moest de schout verzoeken om permissie. Reeds enkele dagen later bewilligde de schout.

Helaas waarde het armoedespook niet alleen hier rond; ook in Hendrik Ido Ambacht was veel gebrek ontstaan. De Ambachters signaleerden een kwestie waarover ds. Petrus Cazenove de kerkeraad van Zwijndrecht maar eens moest aanschrijven. Op 23 februari 1661 was namelijk een overeenkomst tussen de gemeenten gesloten "volgens 't welk wij (d.i. Ambacht) verplicht zijn geworden alle die weezen tusschen den langen en vrouwgelen weg thuishoorende, en tot armoede vervallen, uit onze diaconiegoederen te alimenteren". Daar die dorpelingen de kerk van Ambacht te ver weg vonden en in Zwijndrecht kerken, wijst de kerkeraad van Ambacht er op, dat zij "nimmer eenen penning van alle die inwoonderen in onze beurs ontfangen". Zwijndrecht moet daarom het arme Ambacht maar eens een bedrag geven!

Tijdens de kerkeradsvergadering las ds. Van der Kemp het bedoelde contract voor. Maar er werd afwijzend beschikt. De Zwijndrechtse predikant die, evenals zijn Ambachtse collega, ook als scriba fungeerde, schreef een vriendelijke brief terug. Zeker, de beide diaconieën waren "gezusters", maar ieder "heeft hare onderscheidene goederen van huishoudinge op haar zelf".

De collecte werd op "dinsdag en woensdag 29 en 30 dezes (augustus) 's namiddags" bepaald. De predikant bood aan om Hendrik van Es en Pieter de Bondt, de kerkeradsleden die zouden collecteren, te vergezellen. Dit werd aangenomen. Op

zondag 27 augustus predikte Van der Kemp over Hab. 13 : 16 (Vergeet de weldadigheid en mededeelzaamheid niet). De opbrengst bedroeg, boven verwachting, f 36.9.- en een gift van tien gouden ducaten.

De kerkeraadsnotulen zijn meestal zeer beknopt. Dat geldt ook voor de periodes van de andere Zwijndrechtse predikanten. Doorgaans bevatten zij aantekeningen over veranderingen in de kerkeraad, de financiën, data van de bediening van het Heilig Avondmaal en tuchtgevallen.

De notulen van vrijdag 13 april 1759 bevatten ook gegevens van ingrijpende aard. De dominee bedankte de kerkeraad voor de eer hem aangedaan dat de raad hem eenparig verzocht had indien mogelijk het beroep van Purmerend en Zierikzee (van 2 en 7 april) niet op te volgen. Hoewel de predikant zich nauw aan Zwijndrecht verbonden voelde, "nochtans moest hij, niet zonder wederzijdsche tranen, bekend maken, dat het hem, na eenige dagen zich bedaard beraden hebbende, voorquam een al te duidelijke stem te zijn, die tot hem riep: gaat, dan dat hij zoude durven weigeren om zijnen Heer te volgen". Het beroep naar Purmerend werd aangenomen

Nu moest zijn vertrek geregeld worden. Op dinsdag 24 april werd daartoe vergaderd. Aanwezig waren ds. Jac. van Meurs (emeritus van Dordt), ds. Cazenove van Ambacht en ds. Van den Oever. De laatste was praeses en zou consulent zijn. Uit de stukken bleek dat de kerkeraad van Purmerend naar behoren had gevolmacht. Ds. Van Meurs, na "hartelijke zegenbede te hebben uitgestort", verzocht de raad van Zwijndrecht om ontslag en demissie van de predikant op wie eenparig een beroep was uitgebracht door de kerkeraad van Purmerend hetgeen door de "vroedschap dier stede" en de classis Edam was goedgekeurd en van approbatie voorzien. De kerkeraad van ons dorp verklaarde "met de blijken van de uiterste tederheid, geene redenen te weten waar-

om zij, schoon zij zich maar al te ongaarne dus van hunnen geliefden leeraar gescheiden zagen, de verzogte demissie zouden kunnen weigeren". De predikant antwoordde bevestigend op de vraag of hij de vergaderingen zou willen blijven bezoeken tot zijn verhuizing.

Met de zegenwens bij monde van ds. Van den Oever werd Van der Kemp ontslagen en aan Purmerend toegewezen. Ds. Van Meurs bedankte namens die gemeente. Ook ds. Van der Kemp zelf nam afscheid van "de hem zoo teeder beminnenden kerkeraad met wederzijdsche aandoeninge van genegenheid". Hierna vertrokken de predikanten Van Meurs en Cazenove. De acte van demissie werd door de consulent opgesteld en door de kerkeraad ondertekend.

Hoe nauwkeurig Didericus te werk ging, bleek ook enkele dagen later. In de kerkelijke archieven had hij gelezen dat in 1677 bij het vertrek van dominee Pelsius uit Zwijndrecht een probleem was gerezen; de ambachtsvrouw Johanna de Witt noch schout en schepenen had men de acte van demissie laten tekenen. En toen de kerkeraad dit verzuim trachtte te herstellen, weigerde de ambachtsvrouw, zodat een nare situatie ontstond. Ds. Van der Kemp wees erop, dat ook zijn acte alleen door de kerkeraad was ondertekend. Deze kon echter ter geruststelling zeggen, dat al vijftig jaar en langer de ondertekening alleen door de raad had plaats gevonden zonder dat dit tot problemen had geleid en bovendien was men geheel ter goeder trouw geweest.

Op 3 juni 1759 nam ds. Van der Kemp afscheid met een predikatie over 2 Cor. 2 : 13. De notulen beëindigt hij met de volgende zin:
" ... onder toebiddinge dat de Heere met Zijn Woord en Geest bij deze dierbare Gemeinte tot in eeuwigheid blijve! ".

Hoe ging het verder met onze predikant? Op 17 juni 1759 werd hij in Purmerend bevestigd; ook

daar was zijn verblijf kort. Het was 28 juni 1760 toen Van der Kemp in Dordrecht werd beroepen. Gedurende vier jaar was de Merwestad zijn arbeidsveld. Hij trad er in het huwelijk met Margaretha Elisabeth van der Wall (op 17 maart 1763). Zij was een zuster van ds. Pieter Hendrik van de Wall. Inmiddels was Van der Kemp een beroemd kanselredenaar geworden. Het is spijtig dat van hem geen predikaties in druk bewaard gebleven zijn.

Men schreef 4 november 1764 toen Didericus intrede deed in Leiden. Zijn ster klom er nog hoger; in 1766 benoemden de curatoren hem tot hoogleraar in de kerkgeschiedenis. Later werd hem ook het universitair onderwijs in de theologie toevertrouwd. Uit deze periode zijn enige geschriften van hem bewaard gebleven.

In Leiden bond hij met prof. G. Bonnet de strijd aan tegen de Engelsman H. Goodricke. Hoe verdraagzaam moest men zijn? Bonnet en Van der Kemp wilden verdraagzaamheid, maar de predikanten moesten het wel eens zijn over de voornaamste leerstukken. De controverse trok de aandacht van velen, maar het valt buiten het bestek van dit artikeltje om er verder aandacht aan te besteden (5).

Op 4 augustus 1780 stierf Van der Kemp aan een borstziekte. Zijn vrouw beschreef zijn sterfbed. Zij bleef achter met hun zoontje Johannes Cornelius (geboren 11 februari 1768).

In de senaatskamer van de Leidse Academie is nog een portret van Van der Kemp. Ook bestaat een afbeelding met een vers (van Adr. van Assendelft):

"Ernsthafte deftigheid, aan vriendelijkheid
gepaerd,
verspreidt haar blijden glans aan dit ge-
noeglijk wezen,
en teekent Van der Kemp die van zijn
gulle aert,

Geleerdheid, Wijsheid, Deugd en IJver
werdt geprezen;
maar Kerk en Hoogeschool, beklemd om 't
vroeg gemis
Zien met een zuchtend hart 's mans
waerde beeldtenis."

Over Joh. Theod. van der Kemp, wiens levensloop
heel wat "onstuimiger" was, hoop ik de volgende
keer te schrijven.

C.R. van den Berg.

NOTEN

- 1) G. Los Gz.: Zwijndrecht en zijn geschiedenis,
Zwijndrecht, z.j. p. 70.
- 2) J. van der Haar: Schatkamer van de gerefor-
meerde theologie in Nederland, Veenendaal,
1987, p. 235-237.
- 3) Idem, p. 234-235.
- 4) J.P. Moet: C.M. van der Kemp 1799-1862, diss.
Amsterdam, (V.U.) 1948.
- 5) Zie o.a. P. van der Vliet: Wolff & Deken's
Brieven aan Abraham Blankaart, diss. Nijmegen
1982.

Met dank aan de archivaris der Nederlands Her-
vormde Gemeente (de heer J. Bezemer) voor zijn
toestemming om van het notulenboek uit Van der
Kemps tijd gebruik te mogen maken.

A. SCHOUMAN
Het dorp Groote Lindt Anno 1742
(Rijksmuseum Amsterdam)

PIETER DE KLERK, (zn. van Jilles & Barbara van Beugen) ged. Zwijndrecht 18 nov. 1753, tuinman, overl. ald. 15 sept. 1813, tr. Zwijndrecht 8 mei 1791 DINGENA GROENEN- DIJK (dr. van Adrianus & Hester van der Giessen), geb. Hen- drik Ido Ambacht 4 dec. 1774, tuinierster, overl. Zwijndrecht 10 jan. 1830 V/16-17	ANTONY VAN NAAMEN, (zn. van Antonie & Klaartje Zijder- veld) ged. Zwijndrecht 6 apr. 1788, tuinman, overl. ald. 17 mei 1867, tr. (2) Zwijndrecht 4 mei 1839 Maria Geerlof, tr. (1) LENA VAN PELT (dr. van Huibert & Ingetje Nijdings) ged. Zwijndrecht 15 okt. 1786, overl. ald. 9 juli 1834 V/18-19	MACHIEL VAN HOUW- LINGEN, (zn. van Jan & Trijntje de Koning)* geb. Meerdervoort 28 sept. 1798, arbeider, overl. na 1849, tr. Zwijndrecht 11 dec. 1824 MARIA VAN NUG- TEREN, (dr. van Pieter & Maria Klop) ged. Zwijndrecht 10 mei 1801, overl. na 1849 V/20-21	CLEMENT BEZEMER, (zn. van Jacob & Anna van Wingerden) ged. Zwijndrecht 13 okt. 1793, tuinman, overl. na 1849, tr. Zwijndrecht 25 nov. 1815 ADRIANA BAKKER, (dr. van Jan & Adriana Bijkerk) ged. Zwijndrecht 21 juli 1793, overl. ald. 31 juli 1838 V/22-23	DANIEL DUIJSER, (zn. van Arnoldus & Segerina Vos) ged. Veen 10 okt. 1763, koopman, overl. ald. 19 nov. 1832 tr. JOHANNA BROUWERS, (dr. van Cornelis & Johanna van Brakel) geb. Zuilichem ca. 1784, bouweresse, overl. Veen 16 jan. 1847 V/24-25	JOHANNIS VAN SOMEREN, (zn. van Adrianus & Maayke Verhoef) geb. Asperen 9 jan. 1785, bouwman, hoog- heemraad Stad & Lande van Heusden (N-Br.), assessor van Veen, overl. Veen 20 juni 1852, tr. (1) Neeltje Drost, tr. (3) Jacoba Elisabeth Verhagen, tr. (2) JOHANNA COR- NELIA VAN MOURIK, (wed. Bastiaan Verschoor), dr. v. Pieter Johan, secr. Meeuwen enz., schout van Dussen, & Antonia Coolhaas, ged. Meeuwen 14 mei 1780, overl. Veen 3 sep. 1817. V/26-27	TEUNIS VAN NOORT, (zn. van Pieter & Johanna Kramers) geb. onder 't Am- bacht 8 dec. 1790, tuinman, overl. Zwijndrecht 20 apr. 1836, tr. (1) Wijntje Baan, tr. (2) Zwijndrecht 8 nov. 1813 BARBARA DE KLERK, (dr. van Pieter & Dingena Groenendijk) geb. Zwijndrecht 27 dec. 1795, overl. ald. 27 sept. 1867. Zij hertr. Jordaen Baan, wedn. van Jannigje Vogel. V/28-29	LAMBERTUS VAN LOON, (zn. van Hendrik & Margreta Romeijn) ged. Zwijndrecht 10 okt. 1790, molenaar, winkelier, overl. ald. 12 dec. 1870 tr. Hendr. Ido Ambacht 12 aug. 1815 IDA VAN NUGTEREN, (dr. van Rijk & Ida Schouten) ged. Zwijndrecht 25 dec. 1796 V/30-31
ADRIANUS DE KLERK, geb. Zwijndrecht 24 dec. 1808, tuinman, overl. ald. 12 apr. 1852, trouwt Zwijndrecht 15 sept. 1832 INGETJE VAN NAMEN, geb. Zwijndrecht 23 nov. 1813, overl. ald. 15 okt. 1888 IV/8-9		PIETER VAN HOUWELINGEN, geb. Heeroudelandsambacht 4 sept. 1826, tuinman, overl. na 1876, trouwt Zwijndrecht 14 maart 1849 ANNA BEZEMER, (wed. Thomas Scheurwater), geb. Zwijndrecht 10 febr. 1816, overl. ald. 21 febr. 1898 IV/10-11			ARNOLDUS DUIJSER, geb. Veen 5 juni 1809, commissionair, overl. Breda 2 sept. 1865, tr. (2) Breda 8 okt. 1857 Gerdina Maria S. van der Meer, (wed. J.J. Bosveld Hetterschij) tr. (1) Veen 1 april 1835 ANTONIA ANNA MARIA VAN SOMEREN, geb. Veen 3 juli 1816, overl. Veen 5 maart 1853 IV/12-13		TEUNIS VAN NOORT, geb. Zwijndrecht 8 april 1826, koopman, overl. ald. 11 juli 1895, tr. Zwijndrecht 23 okt. 1845 MARGARETHA HELENA VAN LOON, geb. Zwijndrecht 16 jan. 1824, overl. ald. 28 aug. 1892 IV/14-15
PIETER DE KLERK, geb. Zwijndrecht 25 aug. 1850, tuinman, overl. ald. 5 dec. 1915, trouwt Zwijndrecht 24 febr. 1876 ADRIANA VAN HOUWELINGEN, geb. Zwijndrecht 21 mei 1852, overl. ald. 9 okt. 1924 III/4-5				DANIEL JOHANNES CORNELIS DUIJSER, geb. Veen (N-Br.) 7 okt. 1839, koopman, pakhuismeester, overl. Zwijndrecht 25 sept. 1883, tr. (1) Maria Oonincx, geb. Teteringen ca. 1831, overl. Breda 13 juni 1871, (wed. van Johannes Millesse), tr. (2) Zwijndrecht 2 juni 1876 BARBERA VAN NOORT, geb. Zwijndrecht 2 juni 1848, overl. Sliedrecht 11 april 1936 III/6-7			

PIETER DE KLERK, geb. Zwijndrecht 1 dec. 1880, tuinman,
kolenhandelaar, overl. ald. 15 dec. 1953

JOHANNA DUIJSER, geb. Zwijndrecht 28 febr. 1883,
overl. Hendrik Ido Ambacht 12 sept. 1954

II/2

trouwt Zwijndrecht 25 febr. 1904

II/3

I

ADRIANA DE KLERK

geb. Zwijndrecht 14 februari 1914, leidster kleine meisjesvereniging "Martha",
presidente meisjesver. "Wees een zegen", pres. vrouwenver. "Uw woord is mij een
lamp", pres. bejaardensoos "Contact", overl. Dordrecht 21 mei 1987,

trouwt Zwijndrecht 6 november 1941

Johannes van Dam, geb. Zwijndrecht 20 juli 1912, tuinman, zoon van Schalk van Dam,
tuinman, en Pleuntje van Noort

DE AMBACHTSHEERLIJKHEID SANDELINGEN AMBACHT

Voorwoord

Dit keer besteden we onze aandacht aan Sandelingen Ambacht. Wat waren de grenzen van deze ambachtsheerlijkheid? Waarschijnlijk zijn er diverse grenswijzigingen geweest maar in 1848 liep volgens de kadastrale kaart van J.A. Margadant van het eiland IJsselmonde de grens ongeveer als volgt: hoek Sandelingenstraat/Reeweg (toen nog Ambachtsesteeg genoemd) over de Reeweg rechtstreeks naar de Langeweg - toen Rijksstraatweg genoemd (Rijksweg 16 was uiteraard nog niet aangelegd). De Langeweg volgend, daarna rechtsaf tot viaduct over Rijksweg 16 aan de Achterambachtseweg, vervolgens de Waal over tot bijna aan de overkant. Daarvan bedding volgend tot en met de tuinderij van Euser; vanaf de Waal tot Dorpsstraat verder Sandelingenstraat tot hoek Reeweg. De Nes behoorde aan Rijsoord-Strevelshoek.

Het gemeenland van Sandelingen Ambacht lag ter hoogte van de Oud-Gereformeerde kerk aan de Onderdijk.

Het volgerland van Sandelingen Ambacht lag ongeveer waar nu de Wepsterlaan is. Dit was een strook grond die zich uitstreckte tot aan de Langeweg.

Het voert te ver om in dit artikel uitgebreid in te gaan op de ingewikkelde beheersstructuur van al deze stukken grond.

De laatste Ambachtsheer, Mr. Dr. J.C. Maris van Sandelingen Ambacht (geboren te Tiel 20-6-1904 overleden te 's Gravenhage 24-5-1984) heeft zich verdiept in diverse geschriften waarin gesproken wordt over Sandelingen Ambacht en heeft dit tot een interessant boek gemaakt, n.l. "Een honderdtal Nederlandsche families".

Opgemerkt zij nog dat dit artikel deel uitmaakt van de genealogie van de familie Maris, welke in 1946 in boekvorm is uitgebracht.

Wij houden ons aanbevolen voor eventuele cor-

recties.

Tot slot van het artikel een korte samenvatting van "Regtsdagen", waarin bewoners van Sandelingen Ambacht bij betrokken waren.

VOORBERICHT

Sandelingen Ambacht is de benaming van:

- a. een grondgebied, dat deel uitmaakt van de gemeente Hendrik Ido-ambacht, provincie Zuid-Holland;
- b. een polder, gelegen in dit grondgebied;
- c. een ambachtsheerlijkheid, voorheen met rechtsmacht over genoemd grondgebied.

I SANDELINGEN-AMBACHT, IN HET ALGEMEEN

Bij een aantal schrijvers in den loop der eeuwen vindt men over Sandelingen-ambacht bijzonderheden, welke ik hieronder laat volgen.

- a. Ir J.C. Ramaer, Geografische geschiedenis van Holland bezuiden de Lek en Nieuwe Maas in de Middeleeuwen, 1899.

De Zwijndrechtsche Waard wordt reeds 3 Februari 1028! genoemd; de waard inundeerde evenals zoo vele andere landen in 1322. De inundatie had waarschijnlijk plaats door bovenwater, in het midden van de zomer. Van Gouthoeven vermeldt te dier tijd doorbraken van de Rijndijken en een zware overstroming van Rijnland. Dat de Utrechtsche geestelijken niet tot de herdijsing in staat waren, was oorzaak van de verpachting aan Willem III van 25 augustus 1323: "binnen den palen van Zwijndrecht, ende Heren Heijenland, ende in die lande tusschen die Merwede ende die Dubbel, streckende an Berendrecht, ende tuyschen Riederwart ende Dordrecht."

We zien dien graaf twee jaren later (13 en 16 Mei 1325) met Hendrik van Brederode, die aanspraken had op Heer Heijenland, over de te verrichten bedijsing overeenkomen. Toch mocht het nog niet gelukken, de bedijsing tot stand te

brengen, en 14 Januari 1331 werd de Zwijndrechtsche Waard opnieuw door den graaf ter bedijking uitgegeven. Op zijne kosten zou de Waal afgedamd en de dijk over de Schorren aan weerszijden daarvan aangelegd worden. Ieder, die 1/16 deel in de bedijking op zich nam, zou een ambacht krijgen. Vandaar, dat zoovele ambachten in deze waard naar personen genoemd zijn. De vroegere namen, behalve de Lind en Zwijndrecht, waren, nadat de waard 10 jaren verdronken was geweest, in onbruik geraakt.

De herdijking kwam in 1332 tot stand, omtrent de verdeeling na dat jaar bestaan zeer veel gegevens.

In de lijst van Van Someren, die ontleend is aan de Dordtsche burgemeestersrekeningen van 1365-66, vindt men de volgende ambachten in den Zwijndrechtschen Waard:Reimboutsambacht. Dit moet (het latere) Sandeling-Ambacht zijn. De Zwijndrechtsche Waard vloeide evenals de Riederwaard op 6 januari 1375. Sedert de in hetzelfde jaar tot stand gekomen herdijking is de Zwijndrechtsche Waard nog in 1530 overstroomd. Het had dus geen grond, dat in Juni 1731 "ongemeen statig" het feit gevierd werd, dat de waard sedert 4 eeuwen niet overstroomd was.

In de rekening van Zuid-Holland over 1385-6 komt een uitvoerige lijst van landen in de Zwijndrechtsche Waard voor, waaronder: HerWillams ambacht westeinde tot der huushoeve. Van der huushoeve tot warenboutslande van ratinghe toe.

Van warenboutslande tot gielislande van wielnes toe.

Van Gielijslande tot heinrick yen ambocht toe. Deze vier vormen tezamen Sandelingen-Ambacht en het zuidelijk deel van Schildmans-kinderen-Ambacht.

In de Zwijndrechtsche Waard komen in de lijst van 1469 voor: ... "Den Oostendam". Daar in andere lijsten dit ambacht niet voorkomt, en hier daarentegen Sandelingen-Ambacht niet te vinden

is, moeten deze dezelfde zijn, en zou dit erop wijzen, dat de Oostendam door de Waal niet is aangelegd in het verlengde van den tegenwoordigen dijk der Zwijndrechtsche Waard, waar thans een dam door de Waal is, maar meer Zuidwestwaarts. Dit komt ook daarmee overeen, dat de landen benoordoosten den Vrouw-Geleweg buitenland waren. Ook hier is de Zwijndrechtsche Waard weder verdeeld in 8 ambachten, telkens hebben zij, gelijk uit vergelijking met vroegere opgaven kan blijken, andere namen.

b. Informatie upt stuck der Verpondinghe van Hollant ende Vriesland in den jaere MDXIV, uitgave Mij. der Nederlandsche Letterkunde, Leiden 1866.

Adriaen Pieterszoon Ambacht. Cornelis Loixzoon, schout, oudt 39 jaar, Ot Floriszoon, oudt 56 jaar of daaromtrent, seggen bij eede tguendt dat hier naer volcht, eerst Upt le arle, datter zijn omtrent 10 of 11 haertsteden.

Upt 2e arle seggen, dat daerof gedeposeert heeft de pastoor van Heindrick Ijden ambocht, daer onder zijluijden ter kercke behoeren.

Upt 3e arle seggen, dat zij geen exchijsen en hebben thueren prouffite, maar geven exchijsen tot Dordrecht van elcken vat biers dat zij drincken 3 st., ende en mogen anders nergens bier halen dan tot Dordrecht, niet jegenstaende dat se wel privilegien hebben ter contrarien. Ende es tlichaem van den ambocht niet belast met eenige jaerlixen renten.

Upt 4e arle seggen, dat zij jaerlicx geven tot Dordrecht tot croengelt 90 croenen, tot 24 st. tstuck, ende dat zij de selve omme slaen uptemergen, te wetene 4 st. van de mergen, ende hebben 346 mergen, die daerinne gelden, ende behouden noch 39 Rh. gl. min 4 st., die zij jaerlicx ommeslaen upte hoofden, elcx naer zijn rijckdom, ende wordt daer inne geestimeerd all dat zij hebben, huijs, huijsraet, beesten en

anders, daarinne dat de rijcxste gelt 6 of 6 Rh. gl., ende estimeren dien rijck te wesen omtrent 1000 scilden, ende dier en esser niet boven 1. Upt 5e arle seggen, dat zij hem generen mit lantelinghe, mit koijen, mit koern te saijen, spit-ten en delven. Ende huer ambocht groot 346 mergen, als voors es, daerof dat buijten gebruijct wort 150 merghen of bet, ende tsurplus wort gebruijct in huer ambocht, ende en hebbende inwonenden van den dorpe niet dan 35 of 36 mergen in eigendomme, ende tsurplus behoert all buijten. Ende aldaer en gebruijcken geen geestelicke luijden landt, ende wat geestelicke luijden of poorteren datter lant hebben, die gelden mede huer mergengelt; ende gelt de mergen, d'een deur dandere, omtrent 3 scilden, ende in coope de mergen 7 L gr., oock d'een deur dandere. Upt 6e arle seggen, dat de dijcken nu zoe zeer geramponeert zijn, bij storm en onweder, dat sedie mit een jaer renten niet en sullen mogen repareren; ende hebben bij gemeene jaeren an sluijsgelt ende molegelt, deen jaer deur tandere 14 st. upte mergen, alsser geen nijeuwe wercken en zijn.

c. Mr Jacob van der Eijck, Corte Beschrijvinghe van den Lande van Zuijt-Hollant 1628

De andere Ambachten: namentlick de Sandelingh ende Henrick Iden-Ambacht aan de Waalzijde geleghen / zijn elcx een achtste part / ende hebben geen volgerlant.

De Sandelingh wert mede geseijt Adriaen Pietersz. Sandelingh, eertijds Ambachtsheer van 't voors Ambacht / dwelcke noch naer 't leven gheconterfeijt staet / op de deuren van seker seer treffelijcke schilderije / gecomen uijt Jhezus capelle in de Groote-kerck deser stede / bij hen eertijds gesticht / berustende de selve schilderije onder Joffrouwe Emerentia van den Eijnde, huijsvrouwe van den voorsz. Heer outburghemeester Beveren, tweede descendent van Johan van den Eijnde en joffrouw Ema Sandelingh echteluijden /

zijnde de selve Joffrouwe Ema Sandelingh dochter van den voorsz. Adriaen Pietersz. Sandelingh ambachtsheer van 't voorsz. Ambocht Sandelingh, ende waer naer hetselve Adriaen Pietersz. Ambacht ghenaemt is / De Sandelingh is groot 346 merghen 400 roeden / contribuierende mergentalen / wert te leenen gehouden van 't Huijs van de Lecke, ende is teghenwoordigh ambachtsheer daer van Joost Grijph van Valckesteijn, als man ende voocht van Joffrouw Agnes Barthouts van de Sandelingh, outste dochter van wijlen Damis Barthouts, in sijn leven Ambachtsheer van 't selve Ambacht.

Sandelingh voert tot een wapen drie silvere Hannen op een rooden schilt, met cam, tonghe, ende clauwen van gout.

d. Matthijs Balen Jansz. Beschrijvinghe der stad Dordrecht, 1678.

Deze schrijver noemt passim eenige ambachtsheeren van Sandeling, die wij hieronder zullen vermelden. De ambachtsheerlijkheid komt overigens in dit boek niet ter sprake.

e. Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden, zevende deel, bij Isaak Tirion, 1749.

De dorpen en ambagten in den Zwijndrechtschen Waard hebben meest allen den Naam van hunne bedijkers of derzelver geslagten verkregen, en zijn de volgende: Heer Jans Dam, de Lind, welke in de Groote en Kleine Lind verdeeld is, Oude-landsambacht, Schobbelandsambacht of Zwijndrecht, Meerdervoort ook Kortambacht of Mole-naarsambacht, Kijfhoek, Hendrik Ido ambacht of Schildmanskinderenambacht, Rijsoort, Strevelshoek, en Sandelings- of Adriaen Pieters. Ambagt. Alle deeze ambagten behooren in het kerkelijke onder de Klassis van Dordrecht.

De meeste Heeren in de bedijking van deezen Waard kogten in den jaare 1725 de Tienden in hunne Heerlijkheden, welke tot dien tijd aan de Graaflijkheid behoorden.

Sandelings- of Adriaan Pieters Ambagt is een Ambagt zonder kerkdorp. Het legt aan de Waal en begint van het dorp van Hendrik Ido Ambagt, tot aan het dorp van Rijsoord. Deszelfs uitgestrektheid wordt in de Quohieren der Verponding begroot op 340 morgen 169 roeden lands; en 29 huizen met een steenplaats zijn er voor hetzelfde in de Nieuwe Lijst aangeteekend; dog volgens medegedeelde Berigten zijn er 346 morgen, 400 roeden lands en 31 huizen. Het voert zijnen Naam naar Adriaen Pietersz Sandeling, wiens Beeltenis wel eer gevonden werd op de deuren van een treffelijke schilderij; welke geplaatst geweest is in de Jezus Kapelle in de Groote Kerk der stad Dordrecht en naderhand onder zijne nakomelingen bewaard. In het kerkelijke behoort Sandelings-Ambacht onder Hendrik Ido. De tegenwoordige ambagtsheer is de Heer Xaverius Scheltinga. Deze heerlijkheid wordt ter leen gehouden van den Huize van de Lek.

f. A.J. van der Aa, Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden, deel X, 1847.

Sandeling-Ambacht of Adriaen Pietersz. Ambacht, gemeente in den Zwijndrechtschen Waard, prov. Zuid-Holland, arrondissement en kanton Dordrecht; palende Noord aan Ridderkerk, ost aan Hendrik-Ido-Oostendam en Schildmans-kinderen-Ambacht, zuiden aan Heer Oudelands Ambacht en Kijfhoek, westen aan Rijsoord.

Deze gemeente bestaat uit aanzienlijke bouwerijen, bij elkander gelegen, tezamen een welvarend dorp uitmakende. Zij beslaat volgens het kadaster, eene oppervlakte van 332 bunder. Men telt er 34 huizen bewoond door 65 huisgezinnen, uitmakende een bevolking van ruim 380 inwoners, die meest in landbouw en vlasserij hun bestaan vinden. De inwoners, die op 3 na, allen hervormd zijn, hebben een kerk in gemeenschap met de naburige gemeente van Hendrik-Ido. De 3 r.k. worden tot de stat. van Dordrecht gerekend. De gemeente ontleent haar naam aan zekeren Adriaen Pieters Sandeling. Sandeling-Ambacht is eene

heerlijkheid, welke in het laatst der vorige eeuw in eigendom bezeten werd door den Heer Scheltus (? M), en thans toebehoort aan den heer Franciscus Joannes baron van Wijckerslooth van Weerdesteijn, woonachtig te Brussel.

In deze gemeente ligt de onbehuisde polder van gelijken naam met eene oppervlakte van 296 bunder, alles schotbaar land, en wordt door eenen watermolen en eene sluis, op de Waal, van het overtollige water ontlast.

g. J.W. Regt, Geschied- en aardrijkskundige beschrijving van den Zwijndrechtschen Waard enz., 1848.

J.W. Regt stemt zakelijk vrijwel overeen met den voorgaanden schrijver. Ten onrechte wordt echter op bladzijde 36 Adriaen Pieterse van Sandelingen genoemd onder de heeren, die krachtens de uitgifte van 2 Februari 1331 aan de bedijking hebben deelgenomen, voor wat hem betreft van de naar hem vernoemde ambachtsheerlijkheid. Dit is onjuist, zooals wij in paragraaf II van deze bijlage zullen lezen: Adriaen Pieterse Sandeling leefde ruim een eeuw later en overleed anno 1515.

II DE AMBACHTSHEEREN

De ambachtsheeren van Sandeling hadden alszoodanig geen allodiaal bezit, maar waren leenman van het Huis van de Lek. Wanneer dit Huis getreden was in de rechten van de grafelijkheid weet ik niet. Toen deze landen in 1331 ter bedijking werden uitgegeven, geschiedde dit nog rechtstreeks door den graaf. Ten tijde van mr Jacob van der Eijck, in 1628, was Sandeling bereids een leen van de Lek.

Ik zal thans de ambachtsheeren opsommen, die mij bekend zijn.

1. In de Dordtsche burgemeestersrekening van 1365 draagt de heerlijkheid den naam van Reimbouts ambagt, een naam, die, overeenkomstig het

gebruik in den Zwijndrechtschen Waard, ontleend moet zijn aan den bedijker of een opvolgenden ambachtsheer Reimbout.

2. De rekening van Zuid-Holland over 1385-86 geeft den naam van Willamsambocht; heer Reimbout was blijkbaar opgevolgd door een heer Willem.

3. In de 15e eeuw is de heerlijkheid gekomen aan Adriaen Pietersz. Sandeling, naar wien zij blijvend vernoemd is; hij overleed te Antwerpen 26 Juni 1515. Een overzicht van zijn familie staat in het maandblad "De Nederlandsche Leeuw" 1903 en 1904.

4. Mr Arend, zoon van Adriaan Pietersz. Sandeling voornoemd, ambachtsheer van Sandeling, raadsheer in den Hove van Holland anno 1528.

5. Balen noemt in de genealogie Van der Mijl-Eijk, alsmede Sub voce Oem: Damas Barthouts, ambachtsheer van Sandelijn, schepen in Dordrecht 1572, gehuwd met Machtild Oem; zij stierf in 1625.

6. Ten tijde van mr Jacob van der Eijk, anno 1628, kwam voor: Joost Grijph van Valckesteijn, ambachtsheer in zijn hoedanigheid van man en voogd van Agnes Barthouts van de Sandeling, oudste dochter van wijlen Damas Barthouts. Voor Dammas Bartouts, dijkgraaf van Zwijndrecht, schepen in Dordrecht, en voor zijn schoonzoon Joost Grijph, generaal van de munt, zie het maandblad "De Nederlandsche Leeuw" 1907 kolom 240.

7. De Tegenwoordige Staat van Holland vermeldt in 1749 den heer Xaverius Scheltinga (of: Scheltus?),

8. Daarna is de ambachtsheerlijkheid overgegaan op de familie Oem. Jr. mr. Cornelis Alardus Oem van Sandelingen, Heer van Sandelingen, van Was-pik en van Oud-Alkemade, gildebroeder van het H. Kerstmisgilde te Haarlem, zoon van ir. Jan Oem, Heer van Moesembroek, en Maria van der Steen, geboren 13 Maart 1701, overleden Haarlem 12 Februari 1777, huwde 17 Januari 1730 Jkvr. Anna Catharina de Kies van Wissen; zie Wittert

van Hoogland, "Geschiedenis van het geslacht Wittert met de daaruit in vrouwelijke lijn gesproten familiën, anno 1914, blz. 1185.

9. Sandelingen ging over op hun dochter Agatha Margaretha Oem van Sandelingen, geboren Haarlem 12 augustus 1738, lid H. Kerstmisgilde, die huwde Haarlem 2 Augustus 1758 Eduard Pieter (Baron) Ram van Schalkwijk, Heer van Weerdesteijn, zoon van Eduard Joseph Ram van Schalkwijk, Heer van Weerdesteijn, en Anna Machtild van Borssele van Muijswinckel, gedoopt Utrecht 10 Mei 1738, overleden Utrecht 6 april 1775.

10. Erfgename was haar dochter Anna Maria Catharina Ram van Schalkwijk, vrouwe van Weerdesteijn, Sandelingen, Ouden Rijn en Heijcop, gedoopt Haarlem 13 Februari 1760, overleden aldaar 19 October 1828, echtgenote van Hendrik Jacob de Wijkerslooth, lid wetgevend lichaam, en wethouder te Haarlem.

11. Toen Van der Aa zijn aardrijkskundig woordenboek uitgaf, in 1847, was Weerdesteijn overgegaan op den oudsten zoon De Wijkerslooth, en Sandelingen op den tweeden zoon Franciscus Johannes baron de Wijckerslooth, geboren Haarlem 21 Juli 1792, kamerheer i.b.d., overleden Brussel 13 November 1864. Daarna is de heerlijkheid overgegaan op den zoon van laatstgenoemde Léon Eugène Marie van Wijckerslooth van Weerdesteijn en vervolgens, door koop, op diens broer Corneille Charles Auguste wonende te Brussel.

12. De volgende ambachtsheer was Jan Cornelis Maris (1837-1915), kapitein der artillerie te Arnhem.

13. Adriana Johanna Maris (1839-1923), weduwe J.C. Maris, verkreeg de heerlijkheid uit de nalatenschap van haar man.

14. Mr. dr. Cornelis Willem Maris (1867-1936), president van het gerechtshof te Arnhem, volgde zijn moeder op.

15. De laatste ambachtsheer is mr. dr. Jan Cornelis Maris, geboren Tiel 20 Juni 1904 en overleden Den Haag 24 Mei 1984.

Anna Maria Catharina Ram van Schalkwijk. Ambachtsvrouwe

1804 - 1828

III DE AMBACHTSHEERLIJKHEID (De Heerlijke Rechten)

Toen de Zwijsdrechtsche Waard in de 14e eeuw werd bedijkt, was het leenstelsel in vollen bloei. Zoo spreekt het vanzelf, dat de Graaf de gekwalificeerde bedijkers beleende met het bedijkte land en met de ambachtsheerlijkheid daarvan, d.w.z. met grondbezit alsmede met rechtsmacht en titel van ambachtsheer. Deze rechtsmacht was de "lage" en de "middelbare" rechtsmacht, terwijl de "hooge" rechtsmacht toekwam aan het baljuwschap Zuid-Holland. Het toenmalige begrip "rechtsmacht" omvatte naast de administratie der justitie ook het dagelijksche overheidsbestuur. Van dit begrip heeft het Hof van Holland, bij sententie van 5 November 1632 (Van Leeuwen, Cost. Rijnland p. 149), voor de ambachtsheeren een duidelijke omschrijving en inhoudsopgave gegeven.

Rechtens was deze rechtsmacht de eenige inhoud van het heerlijk recht der Hollandsche ambachtsheeren, waarbij dan nog kwam het recht om zich als Ambachtsheer te kwalificeeren (A.A. Beekman, Het Dijk- en Waterschapsrecht in Nederland, 1905 dl I, blz. 75). Daarnaast bezaten vele dezer heeren binnen het gebied hunner jurisdictie nog andere leenen, welke dan weliswaar tot het heerlijk recht werden gerekend, maar geenszins wezenlijke bestanddeelen daarvan uitmaakten. Zoo telt men onder deze afzonderlijke rechten o.m. tol-, visch-, en tiendrechten, welke dus geen heerlijkheidsgevolgen behoeften te zijn en ook wel door anderen in leen gehouden konden worden.

We zullen dus telkenmale uit de leenbrieven moeten zien, hoever de beleening van de ambachtsheeren zich uitstreckte buiten het eigenlijk heerlijk recht der titularissen.

De ambachtsheeren van Sandeling hadden in leen:
a. de ambachtsheerlijkheid, d.w.z. rechtsmacht
en titel van ambachtsheer,

b. grondgebied binnen hun jurisdictie, en,
sedert 1725,

c. de tiendrechten binnen hun jurisdictie.

De omwenteling van 1795 heeft gaandeweg een ingrijpende wijziging gebracht. Het leenstelsel werd afgeschaft en de overheidsrechten van den heer werden overgedragen op het "stemgerechtigde volk". Dit had tweeërlei gevolg: de ambachtsheer werd allodiaal eigenaar van zijn leenen, maar verloor anderzijds zijn oude rechtsmacht. Na een korte herleving is bij de grondwetsherziening van 1848, door het toenmalig artikel IV der additioneele artikelen, de ambachtsheerlijkheid in den zin van overheidsgezag definitief afgeschaft.

Toen in de 19e eeuw de ambachtsheerlijkheid aan de familie Maris kwam, omschreef men dezelve:

"De ambachtsheerlijkheid van Sandelingen Ambacht, met alle regten en geregtigheden, welke daaraan mogten zijn verbonden met de koorn- en vlastienden van landen in den polder van Sandelingen Ambacht, in de Noorden en in het Volgerland van Sandelingen Ambacht, alles gemeente Hendrik Ido Ambacht."

Het provenu der tienden over de laatste 15 jaren dooreengerekend, na aftrek der twee voordeligste en der twee nadeligste jaren, had toen zuiver f 982.66 per jaar bedragen.

Sedertdien zijn de tiendrechten krachtens de wet gelijkwideerd. De heeren Maris voeren het wapen der ambachtsheerlijkheid als hartschild in het wapen Maris.

SANDELINGEN-AMBACHT - REGTDAGEN

R.A. nr 8. Regtdag zaterdag 22-8-1772.

Johannes van der Geer, schout dezer heerlijkheit contra Leendert Leeuwenburg wonende onder deze ambagte van Sandelingen Ambagt, gedaagde, Bax als procureur van den eiser inzake schouw van de wetering van de Ambagtse Stoep tot de Opvliet toe

is in gebreke gebleven

Heemraden Jaob Arijse Droogendijk
Pieter Lievaert
Arij Leenheer.

Regtdag 31-7-1779; 14-8-1779; 28-8-1779;
2-10-1779.

Pieter van Drunen wonende te Dordrecht contra
Jan Bol wonende onder Sandelingen Ambacht, ge-
daagde
inzake vorderingen van 1283 guldens d.d.
30-7-1776.

16-5-1793. Regtdag

Gerrit van Haaften wonende te Alblasserdam eiser
contra Jacob Vliegenthart wonende onder 't vol-
gerland van Zandelingenambacht, gedaagde
Nibbelink als procureur van eiser
inzake huur van huis, schuur en Boomgaard
ondert Volgerland van Zandelingen Ambacht.

Sandelingen Ambagt. Regtdagen 1714 en 1715.
Franchois Maurits Palm betaalt zijn rekeningen
niet aan de leveranciers en schippers.

Regtdag Dijnsdag 25 july 1741

Willem 'd Obergh heer van Boucquet, wonende
onder Sandelingen Ambacht
contra Pieter Spruijt wonende aan de Veersedijk
int Volgerland van Sandelingen Ambacht.
Pieter Spruyt betaalt de huur van zijn hoeve
niet er wordt beslag gelegd op zijn koeien en
paarden.

R.A. Sandelingen Ambacht nr 8. Regtdag 19-7-
1793 en 22-7-1793.

Maria van der Sijde weduwe en boedelhoudster van
Johannes van de Geer schout en secretaris van
Zandelingen Ambacht, zoon van Cornelis van der
Geer te Crimpen op den IJssel.

Regtdag 26-1-1807 Willem Marius Rodenburg eiser

contra Bastiaan den Hoedt onder Sandelingen Ambacht gedaagde
over granen: gedaagde heeft graan gekocht en niet betaald schuld f 366-13-0. is onmagtig ineens te betalen.

Regtdag op Woensdag 15-7-1805
Anthony Bax executeur van het testament van wijlen Maria Pietersdr. Kranendonk overleden in Sandelingen Ambacht en in leven weduwe en boedelhoudster van Arie Leenheer mede aldaar overleden eiser, contra
Bastiaen den Hoedt voor Hypotheekbrief f 3.668-6-8 d.d. 8-4-1780 op een Boere woning met 10 mergen tweehonderd roeden zoo Boomgaerd wei als zaailand en verdere gevolgen daer van gelegen in Sandelingen Ambagt strekkende van de Waalweg tot aan de Langeweg.

-.--.-.-.-

Naar aanleiding van het artikel over de Zwijndrechtse Nieuwlichters (Svindrecht, jaargang 4, nr 2) kunnen we de volgende gegevens nog publiceren over Stoffel Muller, een der leiders van de secte.

Het kerkarchief van de Ned. Herv. kerk te Groote Lindt vermeldt in de "lijst dergenen welke met actes van Indemniteit bij ons inwonnen",

acte 204: Theunis Müller en zijn zoon Stoffel Müller, van Puttershoek 1779.

1793: ingekomen: Stoffel Teunisz. Müller, van Puttershoek, met attest naar Puttershoek, 29 april 1801.

Trouwregister Groote Lindt CaZ3 - 236 (1793): Den 17e Meij heeft Stoffel Muller aangegeven om te trouwen met L. Groenendijk, beide alhier, onder de Classis van Drie Gulden. Dus f 6: -.

Lijst van gegevene Actens van Indemniteit naar andere plaatsen.

1801: Lena Groenendijk huijsvrouw van Stoffel Muller en derzelver drie kinderen Adriana, Adrianus en Teunis Muller oud 5 jaar, 4 jaar en 2 jaar, allen naar Puttershoek.

Colofon

"Swindregt Were" een naam die naast "Swijndregt Were" al vroeg genoemd wordt voor de Zwijndrechtse Waard, is een gezamenlijk periodiek van het Historisch Genootschap Hendrik Ido Ambacht en de Historische Vereniging Zwijndrecht.

Het blad verschijnt 2 tot 3 keer per jaar en wordt gratis aan de leden van de beide verenigingen toegezonden.

Redactie H.I. Ambacht:	Redactie Zwijndrecht:
J. Bezemer	drs C.R. van den Berg
C. Lagendijk	A. van der Linden
J.F. Schouten	C. Popijus
	mw A.P. van Wuyckhuyse

Redactie-adres:

Prins Bernhardstraat 28, 3331 BR Zwijndrecht,
telefoon 078 - 194677
(tevens adres secretariaat Historische Vereniging Zwijndrecht).

Secretariaat Historisch Genootschap
H.I. Ambacht:

L.J. Haenraets, Jan Luykenhof 14, 3341 GE
H.I. Ambacht, telefoon 01858 - 14074.

Druk: Pro Patria Zwijndrecht.

De verkoopprijs voor losse nummers
bedraagt f 4.75.

Vanzelfsprekend wordt ieder die een bijdrage geleverd heeft in de vorm van artikelen en/of illustraties hartelijk bedankt.

